

liget i brønden.

Af [Otto Emil Kristensen](#) den 8. april 2014 kl. 18:19

af Kurt Hesselgren.

30. juli 1719 var der bryllup i Tornby kirke. Brudeparet var degnen Jørgen Jørgensen Muus' søn Christian Jørgensen Muus og hans trolovede Karen Nielsdatter. Han var 24 år gammel og hun mindst 15, måske snarere 25 år ældre. Var det kærlighed, der var årsag til dette ægteskab, eller lå der noget andet bag? Et kikk på fæstebrevet for Storgaard i Tornby sogn det pågældende år giver os sandsynligvis det rigtige og nok så prosaiske svar. Gården bestod af to halvgårde, og fæsteren af den ene Peder Ifversen, var død og havde efterladt sig enke og tre hjemmeboende børn på syv, otte og tolv år, samt gæld. Enken var Karen Nielsdatter, og Christian kunne fæste halvgården mod, at han foruden fæsteafgiften på 3 Rigsdaler og 2 mark giftede sig med enken og indfrie gælden til gårdens ejer, Ålborg hospital. Han havde sine betænkligheder og rejste til Ålborg for at tale med biskoppen og hospitalsforstanderen om muligheden for at slippe for at gifte sig med enken. Han fik besked om at møde igen sammen med Karen Nielsdatter, så man kunne drøfte sagen med begge parter. Hun ville dog ikke med, men lagde sig syg, da de skulle til Ålborg. Det endte som sagt med bryllup, så man må formode, at Christian har gjort op med sig selv, at fæstemålet var så tillokkende, at det gik an at tage det på de givne betingelser. Det blev et kort og formentlig stormfuldt ægteskab. Hun fik en dramatisk død allerede den 11. December samme år. Denne dag var Christian i retten i Hjørring i en sag mod hans stedsøn Anders Pedersen Smed og svogeren Anders Nielsen Smed. Grunden til retsagen var en voldsom begivenhed den 19. Oktober, hvor Christian havde været til marked i Hjørring. Hen under aften, da han ville begive sig hjem, gik han ind hos en Hjørring borger, Laurids Pedersen, hvor nogle andre Tornbyfolk opholdt sig, og bad om kørelejlighed hjem. Mens han opholdt sig der, kom først Anders Pedersen ind og ifølge et vidne "overskeldede hannem ganske ilde, og sagde du skae faae en evig u-løche, førend du kommer her af byen, da kom strax ind ad døren Anders Nielsen Smid, springendes og lig ledes overskelledede Christian Muus". Da smedene var forsvundet, og selskabet var ved at bryde op, kom Niels Frantsen Neistgaard og advarede Christian mod smedene, der ville overfalde ham. Christian mente ikke, der var grund til at frygte noget, og tog afsted med de andre; men det var ikke tomme trusler, smedene var kommet med. Selskabet var knapt kommet ud af byen, før Anders Nielsen Smid kom ridende og begyndte at slå løs på Christian. Et vidne forklarede i retten: ". . . kom Anders Smed riendes paa et best og sagde til Christian Muus Du skal fø en U - løche saa slog hand hannem i hans hoved med den store ende af et stort pidske skaft. Saa løb Christian Muus til min vogen og satte sig paa den, at rede sit lif, samme øye blich førend vi vidste, kom Anders Pedersen Smed springendis, og greb Christian Muus udi hans haar, og sled hannem af vognen . . . udi stor hast sprang Anders Nielsen Smed fra sit best . . . sled og slog ham gandske ønchelig, saa vi samplig ey vidste andet end han var slagen ihjel." Efter den dramatiske hændelse kørte selskabet ofret til Vidstrup for at lade ham syne af to ærlige mænd, da man ikke mente, han ville overleve overfaldet. Synsmændene afgav rapport til retten med nøje beskrivelse af de skader, voldsmandene havde forårsaget. De nævner bl.a.: ". . . hand hafde tvende blodig aaben huller i hans hofed, et blodigt aaben hul paa høyere siden af hands hofed som man kalder tindingen, et blodigt aaben hul over hands venstre øye, 1 blodigt aaben hul øfvert paa hands hoved been, var der flere huller paa hands sønder slaget hofed, kunne vi ey komme

til at see eller fornemme, saa som hands hofed og haar gandske var tildechet af blod. . . ”Selv om Christian var hårt medtaget, kom han sig imidlertid, og midt under den igangværende retsag, som endte med, at de to smede hver blev idømt en bøde på 12 rigsdaler, kom der bud, at Christian Muus' kone Karen Nielsdatter var fundet død i brønden på Storgaard. Samme aften blev der foretaget ligsyn, hvortil mødte herredsskriver West Jensen, Hjørring, ”rettens middel”(en betjent), fuldmægtig Povel Povelsen, Aalborg hospital, samt Jørgen Michelsen, Thomas Jensen, Hans Jensen, og Jørgen Laursen, alle af Tornby. Hun blev fundet stående på hovedet i brønden, der ikke var dybere, end at fødderne stak oven ud af vandet. Da det var mørkt, blev hun taget op af brønden og indbragt i naboen Niels Jensens lade. Synsmændene, der undersøgte hende i skæret af en lygte, kunne ” ey see nogen saarmaal skade eller kiendetegn hvorefter vi kunde skiønne at noget Menniske skulle vaaren aarsag til hendes død. . .” Dette var de pårørende ikke tilfreds med. De forlangte syn i dagslys, og næste dag synedes hun på ny af de samme synsmænd samt yderligere fire Tornbymænd. Dette gav heller ikke anledning til at tro, at der skulle foreligge en forbrydelse. Christian Muus der var tilstede, blev spurgt, om han kunne give nogen forklaring på ulykken. Alt, hvad han kunne fortælle, var, hvad han senere gentog i retten, at da han om aftenen gik til sengs, stod hun og redte sin alkove, hvor hun og børnene, Sidsel, Niels og Anne Cathrine sov. Christian og hans broder Lave, der overnattede der på gården, når han i perioder arbejdede der, sov i et andet værelse. Tidligt næste morgen blev de vækket af deres far, Jørgen Degn, da Christian skulle møde i retten til ovennævnte retsag. Da han gik forbi konens alkove, var der stadig trukket for, så han regnede med, at hun og børnene stadig sov, selv om han ikke kunne vide det. Afdødes broder, Anders Nielsen Smed, var overbevist om, at Christian Muus havde myrdet sin kone, så dagen efter skrev han til Stiftbefalingsmanden over Aalborghus Amt, baron von Pents og anmodede ham om, ” Sagen til yderste extrimitet at lade forfølge, saa som det kand kiendelig sees at Qvinden er blefen aflifed før hun kom i brønder”. Han nævner ikke sin mistanke til svogeren, men ” voldgifver sagen i den gode herrids hender med forhobning drabsmændene tilbørlig kunde blifve afstrafed”. En af grundene til, at de pårørende gerne så Christian Muus dømt for mord, var foruden et muligt hævnmotiv, at en kendelse for selvmord var ensbetydende med, at den døde ikke kunne begraves i indviet jord, hvad der var svært for familien at leve med. D. 14 december anmodede hospitalsforstanderen Johannes Juul, stiftamtsmanden G. von Pents på Christian Muus' vegne om, at Karen Nielsdatter, som ifølge det foretagne syn, var kommet af dage ved en ulykke, måtte blive begravet på kirkegården. På Pents vegne svarede hans fuldmægtige Peter Poulsen, at man grundigt bør undersøge, om ikke ”den af Døde sig selv har ombragt”. Han nævnte endvidere skrivelsen fra Anders Nielsen, og p.g.a. De deri fremførte beskyldninger pålagde han hospitalsforstanderen på Christian Muus' vegne at stævne Anders Nielsen og slægtninge, så de kan bevise deres påstand. Det blev ikke nødvendigt, for Karen Nielsdatters slægtninge, broderen Anders Nielsen Smed i Tornby, hendes to svogre Jens Christensen i Tofte og Thomas Olufsen i Horne rejste selv sag mod Christian Muus og anklagede ham for mord. Anklageren i sagen var Thomas Thomsen, Hjørring. Mens forsvaret varetoges af fuldmægtig Povel Povelsen, Aalborg hospital. Retten blev sat til 8 Januar 1720 ved Horns Vennebjerg herredsting i Hjørring, og en landvarig og omstændig retsag med i alt 12 retsmøder begyndte. Dommersædet beklædes af by – og herredsfoged Anders Paulin, Hjørring, med herredsskriver West Jensen som retsreferent. Dagen efter udpegedes otte tingmænd, Jep Jensen, Horne, Jens Nielsen, Vidstrup, Jens Pedersen, Sdr. Bindslev, Christen Grøn, Jelstrup, Mads Jensen, Mygdal, Anders Jensen, Jens Jensen og Anders Høyen alle af Hjørring. De mange retsmøder afholdtes 8., 9 og 12 januar, 5., 6., 7., 8., 9., og 10 februar samt 7., 18. og 25 marts. De fleste af vidnerne var pårørende til afdøde og det i sådan omfang, at forsvaren hævdede, at det var i strid med loven. Det fik dog ikke dommeren til at gribe ind. De første vidneudsagn vedrører synet af Karen Nielsdatter, efter at hun var taget op af brønden og lagt i Niels Jensens lade. De otte mænd, der havde synet Karen og ikke fundet tegn på at der forelå en forbrydelse, blev kraftigt modsagt af

en del vidner, der havde været til stede i laden. Flere har bl.a. set ni rifter på hals og bryst, en lille blå plet under hagen, det ene kindben lidt blå, ligesom hævet bag det ene øre. Niels Krosse og hans kone Maren Pedersdatter har set en blå plet på strupen, som om den var gjort med en finger. Da de lagde hende i kiste, så de 23 åbne sår på hals og hage og omkring mundet. Johanne Thomasdatter havde set 24 sår på Karen Nielsdatters hoved og en blå streg ca. 2 fingre bred om hendes hals. Hun havde sammenfoldede hænder over brystet, så det måtte være gjort, før hun kom i brønden. Endvidere hævdede hun, at Christian Muus ofte slog sin kone og antydte kraftigt, at han og hans broder Lave havde slået hende ihjel. Efter et par andre vidner har omtalt stridigheder mellem ægtefællerne, indkaldtes Johanne Thomasdatter igen trods forsvarers protester, da hun hændede at hun havde vidnet falsk. Hun hævdede nu, at Christian Muus' far Jørgen Degn, har lovet hende et hus og penge, hvis hun ville undlade at vidne. På Povel Povelsens spørgsmål, om hun ikke bar nag til Jørgen Degn, da han havde overtaget hendes hus, svarede hun nej, selv om hun ifølge andre vidner har truet med at vidne mod ham og hans familie. Johanne Thomasdatters datter Karen bekræftede stort set moderens vidneudsagn, men Povel Povelsen ville ikke afhøre hende, da både hun og moderen løj, og mente, at en retsindig dommer kunne gennemskue dem. Johanne Sørensdatter, nabo til Storgaard, fortalte, at Karen Nielsdatter har beklaget sig over Christian Muus og sagt, at han havde slået hende, endvidere at Christian Muus ofte har beklaget sig over sin kones ødselhed og bekræftede, at Hans Lauridsen (Rønneberg) for 1 ½ år siden forlod gården og sine ejendele for at slippe for at gifte sig med Karen Nielsdatter. Da Povel Povelsen mente, at Karen Nielsdatter kunne have tilskyndet sin broder Anders Smed til overfaldet på Christian Muus, ville han have ham ført som vidne, selv om han ikke var varslet. Det var gjort før med et andet vidne, Johanne Nielsdatter, men dommeren afviste at lade Anders Smed vidne. Ifølge Morten Jensen og Jens Sørensen skulle Jørgen Degn allerede før brylluppet have sagt, at Karen Nielsdatter og Christian Muus aldrig ville kunne forliges. Jørgen Muus nægtede at have sagt sådan, men dommeren afviste ham, da det var i modstrid med de to foregående vidneudsagn. Ved afhøringen af Lave Muus forklarede han, at han om morgenen d. 11 december stod op en halv time efter sin broder og gik ind i det andet værelse og kaldte på Karen Nielsdatter. Hendes søn Niels svarede, at hun ikke var der. Lave mente, hun var gået over til Anders Smed for at køre med ham til retsagen i Hjørring. Anne Catrine stod op og tændte lys for lauge, der efter at være kommet i tøjjet red til havet. Retsmødet d. 10 februar blev sat i dommer Poulins hjem ”formedlst Hans svaghed og vinterens haardhed”. Denne svaghed har nok været ret udtalt, da han ved de tre foregående retsmøder har været erstattet af Christen Hansen d. 7 febr., og af Uldrich Eversøn d. 8 og 9 februar. Ved møder hos dommer Poulin forekom et af de mere muntre indslag i retsagen. Johanne Michelsdatter var indkaldt som forsvarers vidne, da anklageren har antydnet, at hun har haft et forhold til Christian Muus og derfor kunne være årsag til det dårlige ægteskab. Thomsen protesterede mod hendes medvirken, hvad man godt forstår, når man hører hendes vidneudsagn. Hun hævdede nemlig, at Thomsen ”Selv af hende har begiæret U-togt af hende som hand begiærede af hende i sit kammer i Aasdahl, da han der tiende for riide foged, men icke hannem slig begiæring tillod”. Præsten i Tornby Iver Ifversen, havde på opfordring af hospitalsforstanderen Johannes Juul udfærdiget en erklæring, hvori han skrev, at årsagen til uenigheden mellem ægtefællerne skulle have været hendes ødsle husholdning. I øvrigt gav præsten Christian et godt skudsmål som både flittig, ædruelig og skikkelig, selv om ”løse folch af had eller egen nytte saa som Niels Krosse og Johanne Thomasdatter sige andet eller og have sagt andet. . .” Tre gange tilbød Christian Muus og hans forsvarer, at Christian kunne aflægge ed på sin uskyld, men anklageren Thomas Thomsen hævdede, at der var så mange beviser mod ham, hvorefter dommeren afslog at tage mod eden. Povel Povelsen var nu blevet så træt af den ensidige vidneførelse og dommerens holdning, at han begærede sagen overført til anden retterting. Kravet blev imødekommet, og d. 7 marts 1720 sattes retten ved Hornum- Flæskum herredsting i Himmerland. Det virker som om vidnerne her kunne udtale sig mere frit og uden indblanding fra

advokaternes side. Flere af vidnerne omtalte Karen Nielsdatters hårde sind. Således berettede Tove Marie Jørgensdatter (Christian Muus' søster), at da hun i september besøgte Storgaard, slog en synlig beruset Karen Nielsdatter en kæp i bordet foran Christian og truede ham med en ulykke. Hun løb også efter ham med en greb og slog efter ham, men ramte ved siden af, så et ben af greben knækkede. Flere vidner omtalte hendes ødselhed, og at Christian Muus til dem havde klaget over hendes opførelse. Peder Møller, Christen Lauritsen og Hans Jensen nævnte Hans Rønneberg, der rømte fra stedet uden sine ejendele p.g.a. Hendes opførelse og ødselhed. Han har til Christen Lauritsen sagt, at "de slagtede forgangen et stor feed svin og maanetz dagen der efter var ej en smulle der af i huset". Et af anklagerens vigtigste vidner, Johanne Thomasdatter, ses ikke at have vidnet her, mens seks vidner betegnede hende som en løgner og bedrager, og syv havde hørt rygter om, at det var hende der havde sat ild til Jørgen Degns hus, der nedbrændte kort efter, at han havde overtaget hendes hus. Jørgen Laursen og Axel Lauritsen har hørt hende true Jørgen Degn med at vidne mod ham og hans sønner. Maren Jensdatter, der var med til at ligge Karen Nielsdatter i kiste, havde hverken set den blå streg om halsen eller de 23 sår. Gertrud Sørensdatter berettede, at "smedekarlene" havde været hos hende mange gange og ville betale hende for at vidne til deres fordel, ligesom Jørgen Michelsen hævdede, at Niels Krosse havde forsøgt at få ham til at vidne mod Christian Muus og Jørgen Degn. Efter dette retsmøde overførtes sagen igen til Horns-Vennebjerg herredsting i Hjørring, hvor de sidste to retsmøder afholdtes d. 18 og 25 marts 1720, hvor der faldt dom. Mødet d. 18 holdes igen hjemme hos Poulin. Referatet fra Hornum-Flæskum herredsting indgik i retsagen, og der udnævntes otte Sandemænd: Frantz Jørgensen, Nejestgaard, Laurids Jensen, Snevre, Peder Pedersen, Horne, Christen Pedersen, Højrup, Niels Lauridsen, Uslev, Knud Munch, Kjul, Anders Thomsen, Stabæk og Christen Andersen, Sandager. De erklærede, at "de finder Christian og Lave Muus skyldig i mordet på Karen Nielsdatter, medmindre de tiltalte kan bevise, hvem der eller har gjort det". Ved retsmødet udnævntes også otte meddomsmænd: Anders Lauridsen, Skibsby, Chresten Jensen, ibid., Christen Erichsen, Høngaard, Steffen Sørensen, Jonstrup, Gres Jensen, Bagterp, Peder Pedersen Juul, og Jacob Berthelsen, begge Vellingshøj. Det blev oplyst, at Karen Nielsdatter var blevet begravet d. 19 marts i et hul udenfor kirkegården. I sin forsvarstale hævdede Povel Povelsen at Christian Muus var uskyldig. Der var ingen beviser, vidneførelsen var ensidig og ulovlig, og der var afgivet falske vidnesbyrd. Det var heller ikke bevist, at Karen Nielsdatter var kommet levende i brønden. Han protesterede mod sandemændenes krav om, at de tiltalte, for at bevise deres uskyld skulle angive, hvem der ellers var skyldig, og hævdede med henvisning til, at Karen Nielsdatter havde truet med at jage en kniv i brystet, at hun havde begået selvmord. Thomas Thomsen henholdt sig til de i retten fremførte bevisligheder og sandemændenes erklæring og krævede lovens strengeste straf. Dommeren og de otte meddomsmænd afsagde da følgende dom: "Christian Jørgensen og hans broder Laue Jørgensen efter førte siun og vidner bør for deres omgange at miste, deris hoveder, og deris hovederat sætte paa stager, hvorfor sharp retteren nyder efter Kongl.:taxt for hver person 12 rigsdaler, mens efter loven sheer ingen excution førend denne herrid things domb, vorder af de høy velbaarne Hrr. Landsdommere Confirmeret". Sagen kom derefter for Viborg landsret, hvor retten efter et kort resume af sagen afsagde kendelse, hvori det b.l.a. Hed: "Thi kand Christian Jørgensen, Lauge Jørgensen eller faderen Jørgen Degn efter slig blot mistanche eller de ergangene sande mænds tod af 10 Marty 1720, sambt dend fra Horns Venneberg herreds ting d. 25 Marty sidst indstefnte Domb aldeeles magteløs være og iche komme de insstefnte paa liv eller frelse i nogen maader." Sagen endte med pure frifindelse af de tiltalte, Christian Muus, Lave Muus og deres fader Jørgen Jørgensen Degn. Gådens løsning får vi aldrig, og selv om Christian undgik dødsstraf, fik han alligevel et dramatisk endeligt. I Tornby kirke 1751 skriver præsten: "Festo S. Steph blef Christian Jørgensen Muus, som paa vei fra Hiøring veiir mølle, kom i aaen ved Vidstrup vase, og døde D. 4 j. begrafen efter tagen siun af byfogeden i Hiørring med 4 mand her af byen og undertegnet af stiftsamtmanden. Bemeldte Christian blef 54 Aar gl." Efter

frifindelsen blev Christian Muus gift igen. I 1724 med Johanne Jensdatter og efter hendes død 1733 med Barbara Nielsdatter, datter af den i sagen omtalte Niels Krosse.

kilde: Vendsyssel Årbog 2007. (se også Fra egnens fortid 1984, En sogne krimi. Af Holger Grøntved).